

SİVAS HALK OYUNLARI*

Dr. Doğan KAYA

Oyun insanın kendi kendisini anlattığı ve ilkel toplumlardan beri var olan bir olgudur. İlkel toplumlarda oyunla, bir yandan estetik değerler ortaya konulurken bir yandan da inanç, heyecan, düşünce, arzu ve hırslar ortaya konulmuştur. Bu dönemlerde din ve büyü ile doğrudan ilgili olan oyun, ilerleyen zaman içerisinde estetik karakter kazanmıştır. Türk halk oyunlarına bu açıdan bakıldığında gerisinde yukarıda sıralanan faktörlerin izlerini görmek veya hissetmek mümkündür. Aynı durum Sivas halk oyunları için de geçerlidir.

Coğrafi alan itibariyle Türkiye'nin ikinci büyük ili olan Sivas, aynı zamanda 1285 köyüyle en fazla köye sahip il olma özelliğini taşımaktadır. Buna bağlı olarak folklorik değerler yönünden de oldukça zengin ve çeşitli nitelik taşıyan bir ildir.

Bu çerçevede Sivas halk oyunları için de aynı şeyleri söylememiş mümkündür. Halk oyunları açısından bir halay bölgesidir. Oyunlar zurna, davul, cümbüş, saz, klarnet ve darbukadan biri veya birkaçı ile icra edilmekle beraber daha çok zurna tercih edilmektedir.

Sivas halk oyunlarının adedi hususunda bu alanla ilgili kişiler muhtelif bilgiler vermektedirler. Kimisi bu sayının 60-70 kadar olduğunu söylerken, bir kısmı da 100'den fazla olduğu ifade etmektedir. Sivas'ta oynanan oyunların sayısı tespitlerimize göre 136 olup adları şunlardır:

1. Abdurrahman Halayı,
2. Ağ Keçi Geliyor
3. Ağam Yâr Paşam Yâr,
4. Ağca Dudum Yâr,
5. Ağırlama (Düz Halay),
6. Ah Neyleyim Kaliçe Potinli Gelin
7. Ahçik,
8. Arabacı,
9. Arapgir,

---

* Yayımlandığı yer: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas Kltür Envanteri, C. I, Sivas, 2011, s. 406-419

10. Arnavut,
11. Baş halay,
12. Berde,
13. Bico,
14. Bu Dere Kumlu Dere,
15. Bu Duman Nasıl Duman Kaplamış Dereleri,
16. edene,
17. Çekirge,
18. Çember Halayı,
19. emberim,
20. oban Halayı,
21. oban Hoplatması,
22. ökelik
23. Dağlar,
24. Daldalan,
25. Dallara,
26. Dam Üstüne ul Serer,
27. Değirmenci,
28. Dello,
29. Deveci Emmi,
30. Dik Halayı,
31. Dilay Dilay Yaylalar,
32. Doğanşar Halayı,
33. Dudum Aman,
34. Dur Yerinde,
35. Durnalar,
36. Eğilin Kızlar,
37. Ellik Halayı,
38. Engin Dereler
39. Garipler Semahı,
40. Gâvur Halayı,
41. Gül Oğlan,
42. Güllücan,
43. Güzeller,
44. Hafik Ağırlaması,
45. Halaylım Yâr Halaylım,
46. Hanım Esme,

47. Hanım Kızlar,
48. Harami,
49. Haşarı Halayı,
50. Hayda Bico,
51. Haylili,
52. Hop Bico
53. Horhun Bico (Horhunlu Bico, Merkezde "Ters Bico")
54. Horoz
55. Hoş Bilezik,
56. Hoynari,
57. Jandarma,
58. İlvanlım
59. İreşuan,
60. İş halayı (Kürt Halayı)
61. Kabak,
62. Kafe Çeçen,
63. Kaladen Kaleye Şahin Uçurdum,
64. Karabay
65. Karaduman,
66. Karahisar,
67. Karamuk,
68. Karhın,
69. Karşidan Karşıya Herg Eden Oğlan,
70. Kartal,
71. Kayalar Gölgelendi,
72. Kaymakamın Kazları
73. Kaynana,
74. Kelkit'in Yolu,
75. Keziban,
76. Kıçkırı Dik Halayı,
77. Kırat Halayı,
78. Kızık,
79. Kiremit Bacaları,
80. Koçhisar
81. Koçari,
82. Koçları Vurdum Dereye,
83. Kol Oyunu,

84. Köprünün Altı Diken,
85. Köy Ağırlaması,
86. Kuruçay,
87. Kuşburnu Dalın Eğmiş,
88. Kürt Halayı (İş Halayı),
89. Lambaya Koydum Yağı,
90. Lalelim Hey Çamdan Sakız Akıyor
91. Madımak,
92. Maro Halayı (Zara),
93. Mavilim Halayı,
94. Mektebin Bacaları,
95. Nenni Nenni Oğul Ben Mamaşlıyım,
96. Onbaşı,
97. Ondörtlü,
98. Ortaköy Bicosu,
99. Özenteki (Ters Halay),
100. Paso,
101. Pınarbaşı,
102. Sallan Gel,
103. Sandığım
104. Sarıkız,
105. Semah (İtbilmez),
106. Sin Sin (Yumruk oyunu)
107. Sivas Halayı,
108. Süpürgesi Yoncadan
109. Sürütmeç (Yanlama),
110. Şeyhani,
111. Tamzara,
112. Tek Ayak,
113. Temür ağa,
114. Ters Bico,
115. Tilla,
116. Tonus Halayı,
117. Topal Halayı,
118. Tozağan Halayı,
119. Turnalar,
120. Uzun Halay,

121. Üç Ayak,
122. Vik,
123. Yahşi Halayı,
124. Yakışır Allar Sana,
125. Yalpalı Düz Halay,
126. Yanlama,
127. Yareli,
128. Yaylalar Yaylalar,
129. Yeni Halay,
130. Yıkılğan,
131. Yörük Ağırlaması,
132. Yumurtanın Sarısı,
133. Zara Diki (Dik Zara)
134. Zara Karahisarı,
135. Zara Marosu,
136. Zara Tamzarası.

SİVASLI ZURNA SANATÇILARI

Sivas halk oyunları sahne düzenlemesi yapılmayan ve pek çok değişik figürü ihtiva etmesinden dolayı oynanması oldukça zor bir oyundur. Bunun yanı sıra aynı zorluk çalgı aleti için de geçerlidir. Yani oynamak ne kadar zor olsa da bu havaları çalmak da o derece zordur. Hem ezgilerin farklılığı ve çeşitli nüansları ihtiva etmeleri hem de zurnanın özel yapısından kaynaklanan zorluk, usta isimlerin ortaya çıkmasını engellemiştir. Ancak yine de bu alanda Sivas musiki tarihinde adını zikredebileceğimiz önemli isimlerin yetiştiğini biliyoruz. Bu alanda ilk bildiğimiz zurna ustası *Derviş Usta*'dır. Onu şu isimler izler:

Ahmet Akutay (Sağır Ahmet), Ahmet Ayık (Pala Ahmet), Ahmet Ayık, Ali Asamaka (Küpelî), Ahmet Asanakut, Ahmet Turan Eriçel, Bayram Bayramlı, Bekir Arız, Bülent Ayık, Doğan Fırat, Duran Eriçel (Çöpbacak Duran), Dursun Eriçel, Hacı Avlar (Kamberin Hacı), Hacı Turan Avlar, İbrahim Asanakut (Kâhya Kara İbrahim), İbrahim Ayık (Sarı İbrahim), İbrahim Tahir Bayramlı (Pala Bayram), Kahraman Asamaka, Karabey Arız, Kaya Kılbaz, Levenk Ayık, Mehmet Akutay (Konyalı Mehmet), Mehmet Asanakut (Sarı Mehmet), Mehmet Aslanargu, Murat Artan, Musa Artan (Kara Musa), Mustafa Eriçel (Kör Cüce), Mustafa Fırat (Kellecinin Oğlu), Mustafa Uyanık, Osman

Asamaka (Dişlek Osman), Osman Uyanık (Haydi Oğlum), Turan Arız (Çöpbacak Turan), Turan Sargın, Yunus Uyanık.

Bu sanatçılar, Sivas yöresine ait oyun havalarını çalabildikleri gibi *Davarı Suya İndirme Havası, Emrah Fasil Havası, Gelin Alma Havası, Gelin Götürme Havası, Gelin İndirme Havası, Güreş Havaları, Köseadağ Fasil Havası, Mehter Marşları, Melek Hatun Fasil Havası, Saat Çukuru Fasil Havası, Seferberlik Havası, Sultan Aziz Havası, Sümmanî Havaları* gibi yurdun pek çok yöresine ait ezgileri de çalabilmektedirler.

Şunu da söylemeliyiz ki bu şahısların tamamına yakını aynı zamanda Sivas oyunlarını iyi oynamakta ve davul da iyi çalabilmektedirler. Ancak en iyi davul çalan ustalar denilince akla Mustafa Akutay, Ali Ayık gelir.

SİVAS HALK OYUNLARININ ÖZELLİKLERİ VE MUHTEVASI

Türkiye’de oynanan halk oyunları Kuzey ve Doğu Anadolu’da *Bar*; Trakya’da *Hora (Horo)*; Doğu Karadeniz’de *Horon*; Ege Bölgesinde *Zeybek*; Orta ve Doğu Anadolu’da *Halay*; Trakya’da ve Marmara bölgesinde *Karşılama* gibi adlarla farklı coğrafyalarda muhtelif adlarla anılırlar. Sivas halay bölgesidir.

Sivas halayları *ağırlama, yanlama, yeldirme* ve *sekme* olmak üzere genellikle dört bölümden oluşur ve her bir bölümün kendisine göre ezgisi vardır. Halayları, hem erkekler hem de kadınlar çeker. Ne var ki Sivas yöresinde hem erkekler hem de kadınlar birlikte oynamazlar Erkekler daha çok açık alanlara oyarlar ve burada oynamaktan zevk alırlar. Kadınlar ise kapalı mekânları tercih ederler. Erkekler halayları daha seri ve sert oynarken, kadınların oyun daha narindir. Erkekler yiğitlik, gurur ve cesareti yüz, el, kol ve bacak hareketlerine yansıtır, göğüsleri öne doğru çıkıktır. Kadınlar ise oynarken, güler yüzlü, zarif ve ağırbaşlıdır.¹

Halaylar çalgılı ve çalgısız olmak üzere iki çeşittir. Çalgısız halaylarda genellikle kadınlar oyunlarını türküler söyleyerek oynarlar. Türkülerin klarnet, cümbüş ve def denilen ince saz eşliğinde de söylendiği olur. Türkünün söylenmediği kısımlarda “**zahma**” denilen ve sazla oynanan hareketli bölüm vardır.

---

¹ Erdoğan Önder, “Sivas Halayları”, *Revak 2000-2001*, Sivas, s. 192.

Erdoğan Önder, Sivas Halk Oyunları adlı bitirme tezinde (s. 21), Sivas halk oyunlarının temel niteliklerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Sivas oyunları, "Halay" türü oyunlardır.
2. Sivas oyunları, ağırdan başlayıp hoplatmayla sona erer.
3. Sivas oyunları, 3 ya da 4 bölümden oluşur. Bu bölümler "Ağırlama, yanlama, yeldirme" ve "hoplatma"dır.
4. Sivas oyunları, en az 7 kişi ile oynanır. Üst sınır konulmaz. Ancak genellikle 12 kişidir.
5. Sivas oyunları, el, yüz ve ayak estetiğine dayanır.
6. Oyunlar "ekip başı" tarafından yönetilir. Ekip sonu, ise yardımcıdır. Buna "pöççük" denilir.
7. Sivas oyunları, düz sıra, daire, yarım daire olarak oynanır.
8. Davul-zurna eşliğinde oynanır. Bazı ilçe ve köylerde (Zara, Divriği) klarnet, cümbüş, def ve darbuka eşliğinde oynanır.
9. Sivas oyunları, daire, yarım daire, düz çizgi ve karşılıklı düz çizgi gibi formlar içinde oynanır.

Sivas halk oyunları halay grubundandır. Oyunlar bölümlerden oluşur. Oyunlardaki bölüm sayısı 2 ila 4 arasında değişir.

2 bölümlü oyunlar: *Yeldirme, Hoplatma,*

3 bölümlü oyunlar: *Ağırlama, Yeldirme, Hoplatma*

4 bölümlü oyunlar: *Ağırlama, Yanlama, Yeldirme, Hoplatma.*

bölümlerinden oluşur. Halaylardaki oyuncu sayısı 6-12 arasındadır. Oyuncuların diziliş biçimine *çatı* denilir. Oyunculardan bazılarının *ekip başı, başaltı, direk* ve *pöççük* gibi isimleri vardır.

Ekip başı: En başta duran oyuncuya verilen addır. Sağ elinde bir mendil tutar. Oyuncular oyun sırasında bir yandan oynarlar ve bir yandan da onun izleyip komutuna uyarlar. Komutlar mendille, bağırarak veya el hareketiyle verilir.

Baş altı: Ekip başının yanındaki oyuncunun adıdır. Ekipbaşının komutuna ilk uyan kişidir.

Direk: Ekibin ortasındaki kişi olup ekibin bir hizada olmasına büyük katkıda bulunan kişidir.

Pöçcük: Ekibin en sonundaki oyuncunun adıdır. Ekip başı gibi bunun da elinde mendil bulunur.

Oyuncular halay sırasında gayet vakur olmak durumundadır. Oyun disiplini bozulmadan ahenk sağlanır. Şahsi figürlere pek müsaade edilmez. Oyun sırasında zılgıt ve nara atılmaz. Nara, oyuna başlamadan davulun vuruşuyla toplu olarak atılır. Ekip başı elindeki mendili sol avucunun içinden geçirip kılıç gibi çekerek yarısı sesli yarı sesiz “tsssss” diye ses çıkarır.

Sivas oyunlarında yavaştan hızlıya doğru hareket genel özelliğidir. Oyunlara ağır başlanır, hareketli ve neşeli bitirilir. 2-3 dakika içinde 5-6 figür sahnelenir. Bu, oyunun zengin olmasından kaynaklanmaktadır. Her bir figür ayrı bir ezgi ile terennüm edilir.

Halaylar çekilirken oyuncular oyunun özelliğine göre *düz*, *hilal* veya *çember* gibi bir takım *şekil* oluştururlar.

Halaylarda *komutlar* ekip başı tarafından verilir. Bunun birkaç usulü vardır. En önemli ve en fazla komut *mendille* verilir. Kimi zaman ekip başı bakışıyla da komut verebilir. Gerek ekip başını ve gerekse pöçükteki oyuncuların elinde birer mendil vardır. Bu iki oyuncu oyunun ahengine göre mümkün olduğu kadar birlikte mendil sallarlar. Bu, oyununa estetik bir değer kattığı gibi, oyuncuların da birlikte ve aynı şekilde hareket etmelerini sağlar.

Bir başka komut şeklide oyundaki adımların belli *sayıda* olması da doğrudan doğruya komutu ihtiva eder. Her oyununda, figürüne göre adım sayısı vardır ve oyuncular bunu bilir. Belirli noktada gelince oyuncular başka bir harekete başlarlar.

Oyuncuların birbirini *serçe parmağı*yla tuttıkları oyunlarda, figürden figüre geçiş kısmen avuç içinde kalan başparmağın diğer oyuncunun serçe parmağına değdirilmesi suretiyle sağlanır. Oyun gereği *eller tarak şeklide* birini kavramışsa, ellerin hafifçe salınmasıyla, şayet eller yandaki oyuncunun omzundaysa, *omuz başları* hafif sıkarak komut verilir.

Oyunlarda kimi zaman komut *müzikle* verilir. Davulcu ve zurnacı oyunlar yahut figürler değişeceği zaman çaldığı müzikle oyuncuları ikaz eder ve yeni bir oyuna yönlendirir.

Bazı zamanlar da ekip başı; “hoppaaa” diyerek yahut “hey hey” diye bağırarak oyuncularına komut verir.

Erkek oyunları olsun kız oyunları olsun, Sivas halk oyunlarının çoğunda eller vurulur. *El vuruş* şekilleri ve bölgeleri şöyledir:

Erkek oyuncuların el vurmaları:

1. Bel hizasında önde vurulur.
2. Bel hizasında arkada vurulur.
3. Çift el çekilerek yahut tek el çekilerek omuz hizasında vurulur.
4. Çökme sırasında, bel hizasında önde vurulur yahut yine önde tek el çekilerek vurulur.
5. Göğüs hizasında vurulur.

Kız oyuncuların el vurmaları ise şöyledir.

1. Bel hizasında önde vurulur.
2. Kalça hizasında yanda vurulur.
3. Göğüs hizasında vurulur.

Sivas halk oyunlarında *el tutuş* şekilleri de çeşnilik gösterir. Erkeklerin el tutuşu şöyledir:

1. Serçe parmakla tutuş.
2. Ters yahut düz şekilde tarak tutuş,
3. Omuz tutuşu,
4. Eller belde müstakil tutuş,
5. Yürüme tutuşu (Eller belde tutulur yahut ortada düz parmak olarak tutulur.)

Kızların oynadıkları oyunlarda da eller farklı şekillerde tutulmaktadır. Oyunların durumuna göre eller bel yahut omuz hizasında, önde yahut arkada tutulabilmektedir.

SİVAS HALK OYUNLARI OYUNCULARI

Halay, en 7 kişinin yan yana gelmesiyle oynanır. Kız ve erkekler aile eğlenceleri hariç bir arada oynamazlar.

Pek çok yörenin oyunu, farklı yöre insanları tarafından rahatlıkla oynanmaktadır. Aynı hususu Sivas halayları için söyleyemeyiz.

Çünkü Sivas oyunlarının kendine has figürleri vardır. Bu bakımdan Sivas halaylarını en güzel çeken yine Sivashılardır.

Tarih içinde, erkek oyuncular arasında, şüphesiz Sivas halaylarını en güzel oynayanlar olmuştur. Tespit edebildiğimiz isimleri eski oyuncular ve yeni oyuncular olmak üzere iki başlık altında topladık.

Eski oyuncular:

Bekir Çavuş, Camız Ahmet (Asanakut), Dursun Eriçel, Fahri Karaoğlan, Hacı Asamaka, Hacı Duran, Kadir Asamaka, Kahraman Asamaka, Kâhya İbrahim (Asanakut), Karabey Arız, Kasap Mahir, Klarnetçi Zomzom, Kör Kahraman (Asamaka), Küpeli (Ali Asamaka), Oduncu MuhzirOsman AsamakaPala Bayram (İsmail Tahir Bayramlı), Sağır Osman (Asamaka), Tavşanlılı Mehmet Çavuş.

Yeni oyuncular:

Ahmet Karababa, Dursun Eriçel, Hamza Nacak, Harun Atasoy,Hüseyin toprak, İbrahim Çıtır, İsmail Kılınç,Kadir Mahiroğulları, Murat Özkan, Mustafa Fırat, Mustafa Toprak, Nevzat Öztürk, Nurettin Bayraktar, Oğuz Sözübatmaz, Ömer yıldırım, Özcan Keskin, Özdemir Yalçın, Rıfat Duman, Semih Ekici, Sinan Bakay, Tarık Biçer, Turan Polat, Yakup İbicek, Ziya Soybayraktar.

SİVAS HALAYLARINDA GİYİNİLEN KIYAFETLER

Sivas'ta asırlar önce süregelen geleneğe bağlı giyinme, 40-50 sene öncesine kadar köylerde, bütün canlılığıyla yaşatılıyordu. Her ne kadar bazı köylerde (Zara ve İmranlı'nın bazı köyleri, 42 parden oluşan Elbeyi / İlbeyi köylerinin bazı köyleri...) mahallî kıyafet giyme geleneği sürdürülüyorsa da bu geleneğin de yakın zamanda terk edileceği aşikâr görünüyor. Nasıl ki diğer köyler, teknoloji ve hızlı şehirleşmeye fazla direnememiş ise, sözkonsu köyleri de aynı akıbet beklemektedir.

İklim, kültürel ve kavim / boy farklılık giyim kuşamda da yörelere göre farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İlin kuzeyi ile güneyi arasında bariz farklılıkların sebebi de buna dayanmaktadır.

Bu çeşitlilik yaşa, cinsiyete, mevsime göre de kendisini göstermektedir.

Sözelgeşi ömrün safhalarına göre giyecekler

1. Çocuk Giysileri (Kız, erkek),

2. Genç giysileri (Kız, erkek),

3. Yetişkinlerin giysileri (Kadın, erkek) şeklinde gruplandırılabilir.

Bunlar da kendi aralarında *yazlık, kışlık ve olağanüstü günlerde giyilen giyecekler* (düğün, bayram, gelin, güvey giyimi gibi...) olarak ayrıca değerlendirilebilir.

Giyim kuşamlar vücutta *başta, gövdeye, belden aşağı ve ayağa* giyilen giyecekler şeklinde de ayrıca tasnifi tabi tutulabilir.

Çocuk Giyimi

Doğum öncesi, doğacak çocuğa kundak, bez, zıbın ve battaniye hazırlanır, elbiseler yapılır. Önü kış ise patik, çorap, hırka ve kazak örülür. Günümüzde ailenin bütçesi ve zevkine göre hazır giyimler de tercih edilebilmektedir. Doğum sonrası yoklatmaya gidenler de şayet altın takamıyorlarsa hazır elbise götürürler. Kız çocuğu için pembe veya kırmızı, oğlan çocuğu için mavi renklerle elbiseler tercih edilir. Elbiselerin üzerinde fındık şeklinde kabartma desenler, saç örgüsü desenler ve çizgi film kahramanlarının resimlerini ihtiva eden süslemeler ve resimler bulunur. Bunun yanında çocuğu nazardan korumak için bebeğin sağ omzuna iğne ile mavi bir boncuk, dört yapraklı yonca şeklinde kolye ve delinmiş hurma çekirdeği tutturulur. Kız çocuklarının boyunlarına veya bileklerine nazardan korunmak düşüncesiyle, mavi boncuklardan yapılmış kolye ve bileklik takılır.

Çocuklara yazın daha ince giysiler giydirilir. Köylerde kız çocukları için entari vazgeçilmez giyecektir. Entarinin üzerine de işlik, arzu eden değişik nakışlar ve işlemelerle örülmüş kazak ve süveter de giyebilmektedir.

Erkek çocukları ise pantolon ve köynek giyerler. 1960'lı yıllara kadar Sivas merkezde de erkek çocuklarına entari giydirilirdi. Bundaki amaç da çocuğu kara iyeden korumak, ona kız kimliği vererek kara iyeden kötülüğünden kurtarmaktır. Köylerde kızlar başlarına renkli, çiçek desenli başörtüsü örter, erkek çocukları da şapka takar. Ayak giyeceği olarak çorap, patik, lastik ayakkabı giyilir.

Genç Giyimi

Köylerde günümüzde gençler genellikle modern kıyafetleri tercih etmektedirler. Kızlar arzu ederlerse yahut aile büyüklerinin etkisiyle başlarını kapatmaktadır. Başörtüleri daha çok kırmızı veya beyaz renkte olur. Saçları uzundur ve örülür. Kimi yörelerde saçlar belik yapılır ve uçlarına renkli boncuklar takılır. Süs eşyası olarak altın gümüş koyula döş çiçeği dedikleri broşu tercih ederler. Düğünlerde gelinlik, damatlar da takım elbise giyerler.

Erkekler takı olarak saat, bir kısmı da bileklik, kolye ve yüzük takar; başlarına da terlik / takke örterler. Terlikler renkli boncuklardan örülmüştür. Giydikleri yelekler ise, madeni düğmelerle süslenmiştir.

Yetişkinlerin Giyimi

Orta yaş ve üzeri yaşta olan *kadınlar* başlarına genellikle eşarp örterler. Eşarplarını boyunlarının altında bağlarlar. Eskiden kadınlar "*Fatma ana başı*" olarak isimlendirilen bir baş bağlama şeklini tercih ederlerdi. Bu, iki siyah poşu ve bir fes olmak üzere üç parça ile gerçekleştirilirdi. Poşunun biri fes üzerinden takılır, uçları tepeden bağlanır; diğeri de alına bağlanırdı. Bazen de alın kısmına alınlık bağlanır ve altın dizilir. Fes üzerinden bağlanan poşu arzu edildiğinde yüz kapatmada kullanılırdı. Kimi yörelerde yaşlı kadınlar başlarına koyu renkli yazma, genç kızlar ve gelinler da beyaz tülbent örterler. Tülbentlerin etrafında, boncuk veya pullarla işlenmiş oyalar vardır. Gelinler ağızlarını tülbentleriyle kapatırlar böylelikle evdeki gelin ile kızın rahatlıkla tefrik edilir. Geleneğe bağlı giyimlerin sürdürüldüğü köylerde kadınlar başlarına fes örterler, fesin üzerine de gümüş paralarla süslü taç takarlar.

Elbise olarak "*üç peşli*" diye adlandırılan ve topuklara kadar inen üç yırtmaçlı elbise giyer; bellerine de püsküllü şal kuşak bağlarlar. Çoğu zaman üç peşlinin eteklerini toplayıp kuşağın arasına sokarlar ve önlerine peştamal yahut önlük bağlarlar. Günlük işlerde ise saten veya basma adı verilen kumaşlardan dikilmiş şalvar giyerler. Kimi zaman canlı renklerle bezeli kumaşlardan dikilmiş boyu topuklara kadar uzanan fistan giyilir. Fistanın üzerine yelek, hırka veya kazak giyilir. Giysi için göze hoş gelen üzeri çiçekli, güzel desenlerle süslenmiş kumaşlardan seçilir.

Erkekler başlarına yöresine göre şapka, fötr, kasket, bere yahut takke örterler. Kışın ise soğuk günlerde başa papak veya börkenek geçirilir. Gövdelerine de işlik, ince kumaştan yapılmış yekek, zıvga şalvar; iç giyecek olarak beyaz patiskadan yapılmış köynek giyerler. Köynek iki düğmelidir üst kısmı yakasız ve uzun kolludur. Köyneği üstüne gömlek ve onun üzerine de önden cepli ve koyu renkli yekek giyilir. Kıyafetlerinin üzerine şal, bel bağı örterler.

Erkeklerin çorapları elde dokunmuş yün çoraptır. Kadınların çorabına nazaran desenli / süslü olmayıp düz beyaz renklidir. Çoraplar uzundur ve zıvgaların üzerine çekilir. Ayakkabı olarak çarık, kara lastik, kundura ve yemeni giymişlerdir.

SİVAS HALK OYUNLARI EKİBİNDEKİ ERKEK KIYAFETLERİ

ayna: Zıvgaların diz ve arka kısmında bulunan üçgen biçimindeki şekillerin adı.

cırnak: Yemeninin ayağın üst kısmına gelen yerinde bulunan deriden yapılmış bir nevi süsün adı.

çorap: Ayağa giyilen çeşitli ebat, şekil ve desende olan giyecek. Elde örgüsü yün çoraplarda daha çok aynalı, sulu, muska bal kaymak ve şal örneği desenler kullanılmıştır. Erkek çorabı desensizdir. Günümüzde çoğu insanlar fabrika üretimi olan çoraplar giymektedir.

fes: Erkek ve kadınların kullandığı kırmızı kadifeden / keçeden yapılmış başlık. Ön tarafı altınlarla veya ortası delik paralarla süslüdür. Ayrıca boncuklarla süslü olanları da vardır. Fesin dalfes yahut poşulu fes denilen şekli de vardır. *Dal fes*; kırmızı veya bordo renkli çuha ile yapılmış fes çeşidi. Üstünde mavi püskül vardır ve üzeri sırma iplikle çeşitli geometrik desenlerle süslenmiştir. Dışına ucu omuzlara sarkıtılan poşu bağlanır.

gömlek: Değişik renklerde genellikle uzun kollu, önü düğmeli yakalı giysi. Kimi yörelerde *işlik* de denilir.

kaytan: Şalvarın diz kısmına veya cepkenin üzerine mavi, yeşil, kırmızı renkte süslü parça.

köstek: Yeleğin üzerine tutturulan gümüş zincir.

libade: Ortasına pamuk konarak yorgan sınıır gibi sınıırnış ceket gibi giyilen giysi.

şal: Omuza atılan örgü yahut kumaşla yapılmış giysi. En çok Lahuri şal çeşidi kabul görmüştür. Önceki devirlerde hem erkekler hem kadınlar bellerine kuřanılrđı.

yelek: Gömleğin üzerine giyilen dar ve kısa giysi. Kollu ve kolsuz çeşitleri vardır. Genellikle lacivert kumaştan yapılır. Üzeri çeşitli desenlerle süslü olup düğmeleri gümüştendir. İkiği sağda ikiği solda 4 ceplidir. Kimi yörelerde *kazeki* de denilir.

yemeni: Altı kösele, üstü deri erkeklerin giydiği el yapımı papuç. 4 çeşidi vardır: *Düz yemeni* (sağ ve sol ayak farkı olmayan yemeni), *çapula yemeni* (sağ ayak ve sol ayak olarak yapılmış yemeni), *kadın yemenisi* (*Zenne* de denilir.), *çoban lastiği yemeni* (tabanı manda gönü, üzeri deriden yapılmış yemeni).

zıvga şalvar: Bacakları dar, üstü geniş yapılmış yünden şalvar. Üzeri çeşitli desenlerle süslüdür. Yelek gibi daha ziyade lacivert kumaştan yapılır. Kemer fitille tutturulur ve dizlerinde kaytan vardır.

SİVAS HALK OYUNLARI EKİBİNDEKİ KIZ KIYAFETLERİ

aşırma: (Bkz. Hamaylı).

boncuk: Boyuna takılan inci takı.

cepken: Siyah veya lacivert çuha üzerine sırma işleyerek hazırlanmış yelek. Önü açık, kolları geniş ve yırtmaçlıdır. Kenar kısımları sim ve 8 kat kaytanla işlenmiştir.

çarık: Ayağa giyilen, burnu sivri ve geriye kıvrık olan deriden yapılmış giysi. *Sırımlı* ve *tokalı* olmak üzere iki tiptir. Sırım çarıklar günlük olarak giyilen çarıklardır. Bu çarıklarda bağlar ayak üzerine / çorap üzerine dolanarak ayağın çarıktan çıkmasını engeller. Tokalı çarıklar ise, kırmızı beyaz ve sarı renk hâkim olduğu süslü çarıklardır. Çarıklar sığır ve manda derisinden yapılır. Önce deri şaplanır, kalıplar halinde kesilir ve kenarlarından delikler açılır. Çarıklar kuruduğunda ayağı incitmemesi için ara sıra suda bekletilir. Kadınlar çarık yerine kara lastik giyerler. Büyüklüğüne göre isimleri vardır. (*baş batal*: 46-47 numaralı çarık, *batal*: 44-45 numara, *çeke batal*: 41-42 numara, *ulu orta*: 40 numara, *orta*: 39 numara, *zenne*: 36-38 numara.)

çevre: 1. Yazma, 2. Peşlinin üzerine göğüs kısmının görünmemesi için bağlanan kumaş.

fes: (Erkek kıyafetlerinde bilgi verildi.)

hamaylı: Kolyenin altına takılan ipek kuşağın adı. Buna "aşırma" denilir.

kolye: Boyuna takılan ve Mahmudiye denilen bir dizi altından oluşan takı.

önlük: 1. Günlük işlerde kullanmak üzere elbisenin üstüne belden bağlanan 1 m. kadar uzunlukta kumaş. Eskiden siyah yün ipenden yapılırdı ve renkli ipliklerle işlenip kenarlarına püskül takılırdı. 2. Bebeğin mama yerken önüne takılan giysi parçası

peşli: Kırmızı ve sarı çizgili, uzunluğu ayağa kadar olan üç eteğe verilen ad. Bu giysiye *saya* da denilmektedir. *Mecidiye kutnu*, *taraklı kutnu* ve *altıparmak* diye adlandırılan kumaşlardan yahut ipekli kumaştan yapılır. (Bkz. *üç etek*).

şalvar: Beli ve paçaları lastikli pazenden yapılmış geniş pantolon. İki ucu püsküllü uçkurla bele oturtulur. Kadınların şalvarı erkeklere nazaran daha ince kumaştandır. Kadınlar üç eteğin altına giyerler. Kırmızı, lacivart veya siyah çuhadan yapılmış olan çeşitleri vardır ki bunlara *yedi yaprak şalvar* veya *çuha şalvar* denilir.

tuzluk: Cepken üzerine soldan sağa çaprazlama takılan yünden örülmüş çanta.

üç etek: İpek veya pamuk kumaştan yapılmış, üzeri simli, arka kısmı tek, ön kısmı iki parçadan oluşan kadın giysisi. Altına ipek veya pazenden yapılmış kemeri ve paçaları lastikle büzülmüş iki paçalı iç giyecek giyilir. Üzerine gümüş veya kromdan kemer takılır. Kimi zaman püsküllü bel bağ bağlandığı da olur. Buna peşli yahut *üç peş* de denilir. (Bkz. *peşli*).

yemeni: (Erkek kıyafetlerinde bilgi verildi.)

SİVAS HALK OYUNLARINDA EN ÇOK KULLANILAN ÇALGILAR

Sivas yöresinde oynanan halaylar gerek konu gerekse figür önünden çok zengindir. Bunların oynanması sırasında günümüzde yaygın olarak davul ve zurna çalınır. Geçmişte *ince saz* dediğimiz ve

klarnet, ud, tef gibi çalgılar kullanılırdı. Zamanla buna darbuka da dâhil edilmiştir.

DAVUL

Vurmalı çalgılar denildiğinde akla ilk gelen davuldur. Henüz yazının bulunmadığı çağlardan beri var olan davul, Eski Mısırlıların, Asurluların ve Asya'da yaşayan milletlerin ve Amerika yaşayan Kızılderililer tarafından kullanılmıştır. Şamanizm inancında, dini törenlerde şamanların en önemli araçlarından biri olmuştur. Şaman, ayın sırasında davulla ve çingirak kullanarak kötü ruhları uzaklaştırmaya çalışmıştır.

Türklerin Müslüman olmasından sonra davul, dinî nitelikli fonksiyonunu kaybetmiş; daha çok mehterhanelerde kendisine yer bulabilmiştir. Bilhassa ramazan aylarının vazgeçilmezleri arasında olmuştur.

Davullar savaşlarda da önemli rol oynamıştır. Yaptıkları iş ve çalınan zamanına göre davullar “*Tabl-ı Beşaret, Tabl-ı Asayiş, Tabl-ı Cenk veya Saf, Tabl-ı Cenk-i Harbi, Tabl-ı Derbend, Tabl-ı Ordugah Nöbetleri, Tabl-ı Lağım Bulma*” şeklinde adlandırılmıştır. Bunlardan *Tabl-ı Beşaret*, bir kale fethedildiği zaman; *Tabl-ı Asayiş*, savaşta, gece askerlerin dağılıp birbirini kaybetmemesi için; *Tabl-ı Cenk veya Saf*, savaşın başladığını bildirmek için; *Tabl-ı Cenk-i Harbi*, savaş bittikten sonra divanın toplanmasını haber vermek için, *Tabl-ı Derbend*, şehir kapılarında, kervansaraylarda ve hanlarda yatsıdan sonra kimsenin dışarı çıkmaması gerektiğini belirtmek için; *Tabl-ı Ordugah Nöbetleri*, karakol ve kaleleri bekleyen erlerin uyumaması için çalınırdı. *Bir de Tabl-ı Lağım Bulma* denilen tarz vardır ki, bununla kaleyi koruyan kuvvetler, düşman askerinin yerin altında kanal / lağım açıp açmadıklarını anlamaya çalışırdı. Bunun için yere dikili iki ağaç çakılır, üzerine davul oturtulur ve üstüne çomağı bağlanırdı. Tokmak titrediği zaman, düşmanın yer altında kazma faaliyetinde bulunduğu anlaşılırdı.

Çoğu zaman zurna ile birlikte kullanılan davul, Türk topluluklarında gerek kırsal kesimde gerekse saraylarda, eğlencelerin vazgeçilmez çalgısı olmuştur. Bunun yanında, başta düğünler olmak üzere, güreş ve cirit sporunda davuldan yararlanılmıştır.

Arapça “tabl, tabıl” kelimesinden gelen Türkçe ilerleyen zaman içerisinde “davul” olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Anadolu’da davul ismi yaygındır. Ancak muhtelif coğrafyalarda davulun “kübürge, küvgür, küvrüğ, tuğ, tavul, tabıl” gibi kullanımlarına da rastlanılır. Davul çalanlar da “davulcu, tabılzen, davulzen, tabbal” gibi farklı isimlerle adlandırılırlar.

Halk oyunlarının başta gelen çalgısı olan davul, bugün Anadolu’nun hemen her yerinde kullanılmaktadır.

Davullar, ölçülerine göre üçe ayrılır:

Küçük boy davul / Cura davul (60 cm.),

Orta boy davul (70 cm.),

Büyük boy davul / Kaba davul (80-90 cm.).

Sivas yöresinde kullanılan davul çeşidi orta davuldur.

Davul, bir kayışla boyuna asılarak ve genellikle sağ elde çomak, sol elde çibık ile çalınır. Davul 4 nesneden oluşur: Kasnak, deri, deri çemberi ve davul kayışı.

Kasnak; genellikle ceviz ağacından yapılır. Çam, gürgen ve kayın ağacından da kasnak olabilir. Eni 20- 67 cm. arasında değişir. Sözelgeşi; Salihli’deki davul kasnakları 20 sm., Bingöl’dekilerin kasnakları da 67 cm.dir. Sivas’ta kullanılan davulların kasnağının eni ise, 40-50 cm. civarındadır.

Deri; keçi ve koyun derisidir. Nadiren dana derisinden de olabilir. Daha çok genç hayvanın derisi tercih edilir. Davulun sağ tarafı dayanıklı olması için keçi derisindedir ve buraya tokmak vurulur. Sol tarafı ise koyun derisindedir, buraya da çibık vurulur. İtinale şekilde yüzülen deri tuzlanıp gergin olarak güneşte iki gün bekletilir. Deri üzerinde kalan et parçaları ve diğer fazlalıklar kazınır alınır. Deri birkaç gün içinde kokmaya başlar ve kokunca tüyler kendiliğinden dökülür. Tekrar sünmesi için güneşe gerilir. Tekrar ıslatılıp çembere geçirilir ve çember de kasnağın üzerine geçirilir. Delinir ve ipler sağlı-sollu kasnağın üzerinde sıkıştırılır. Kuruduktan sonra ipler gerdirilir ve davul çalınacak hale gelir. Ayrıca sol tarafa kol ipi takılır. Davulda tokmağın vurulduğu deriye “bam”, çibığın vurulduğu deriye de “donbo” denilir.

Deri çemberi; deriyi germeye yarayan çemberdir. Deri ıslak olarak kasnağa geçirildikten sonra kasnak sayesinde sıkıştırılır. Ağaç, çeşit olarak dut, fındık, çam veya kızılıçık olabilir. Eni, 4-6 cm. kadardır.

Davul ipi; davulun iki tarafında bulunur ve kendirden yapılmıştır. Deriden de olabilir. Davulun akordu, bu kayışların gevşetilmesi veya sıkıştırılması ile sağlanır.

Davulun çalınmasında tokmak ve çıbık kullanılır.

Tokmak, sözü yaygın olmakla beraber Anadolu'nun muhtelif yörelerinde "çomak, döven, meççik, metçik" kelimeleri de kullanılır. Davulda "düm" sesini verir. Sivaslı davulcular tokmak olarak, deriye zarar vermemesi ve deriyi patlatmaması için hafif ağaçlar tercih edilir ve bunun için de kavak, yabani armut veya gülün kökü kullanır. Davulun sesinin daha sert olmasını arzu eden bazı davulcular bu tokmaklar yerine ceviz, çam ve kayısı ağacından yapılan tokmakları tercih ederler. Tokmak, "sap" kısmı ve "güdük" kısmı olmak üzere iki bölümden oluşur. Güdük, Tokmağın deriye vurulan yumru / düğümlü / kalın bölümüdür. Sivas'ta kullanılan davul tokmakları yaklaşık 40 cm. civarındadır. Yurdun muhtelif yerlerinde kullanılan daha kısa veya daha uzun tokmaklar da vardır. Sözcüleri; Elazığ'da boyu 28 cm., Çanakkale'de 46 cm. olan tokmaklar tespit edilmiştir.

Çıbık; davulda "tek" sesini verir, tokmak "düm" sesini verir. Bir başka deyişle çıbık ara ritmi, tokmak ise ana ritmi verir. Kimi yörelerde çıbığa "çırpı, zipzibi" de denilir. Davulu rahat çalabilmek için çıbığın ince ve düzgün olmasına özen gösterilir. Sivas yöresinde genellikle kızılıçık ağacından yapılmış çıbıklar kullanılır. Bunun yanında pınar, yıldırgan, badem gibi ağaçlardan yapılmış çıbığın kullanıldığı da olur. Çıbığın ölçüleri 30-53 cm. arasında değişmektedir. Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'da 30 cm., Erzincan'da 53 cm. uzunluğunda olan çıbıklar kullanılmaktadır. Sivas'ta kullanılan çubuğu 40 cm. civarındadır.

ZURNA

Zurna kelimesinin aslı Farsçadır. "Düğün, ziyafet, şenlik" anlamındaki "sûr" kelimesi ile "kamış" anlamındaki "nay" kelimesinin "sûr-nay" şeklinde birleşmesiyle oluşmuş birleşik isimdir. Bunun yanında Arapça "boynuzdan yapılmış büyük boru

anlamındaki “sûr” kelimesi ile yine Farsça “nay” kelimesinin yan yana kullanılmasıyla oluşturulmuş bir kelime olabileceği ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir. Bu söz, zamanla ağızlarda “zurna” şekline dönüşmüştür. Kullanım alanı olarak Kuzey Afrika’dan Çin’e kadar geniş bir coğrafyaya sahiptir. Osmanlılar zamanında mehterin başta gelen çalgıları arasında gelir.

Zurna büyüklüğüne ve ses rengine göre *Kaba Zurna*, *Orta Zurna* ve *Cura Zurna* (*Zil Zurna*) olmak üzere çeşitli adlarla anılırlar. Sivas ve civarında çalınan zurna kaba zurnadır.

Yaklaşık iki oktavlık ses mesafesi olan zurna yüksek sesli, nefesli bir çalgıdır. Bundan dolayı açık havada çalınmaya uygun bir çalgıdır. Zurnada, Üstte 7, altta da 1 olmak üzere toplam 8 tane melodi perdesi bulunmaktadır. Bu deliklere “hava döndüren” denilir. Perdelerin çapı yaklaşık 6-8 mm. ve daire biçimindedir. Zurna çalınırken bunların üstten 4 tanesi için sağ el parmakları, diğer üçü için de sol el parmakları kullanılır. Sivas’ta daha çok davulla birlikte kullanılmaktadır. Halk oyunları oynanması sırasında ve asker uğurlamalarında çalınır.

Zurnanın ağacı erik, dağ eriği, armut, şimşir, dişbudak, ıhlamur, kızılçak, ceviz veya ardıçtır. Bir ağaç parçası alınıp çapı geniş olarak delinmeye başlanır. Şekil olarak huni biçimde daraltılır. Deliğin en dar kısmına “kargacık” denilen metal parça, onun içine de ucunda “kamuş” olan ve nargile ağzına benzeyen pirinç veya gümüş olan metal boru takılır. Metal yerine ağaç da olabilmektedir. Sivas’ta “lüle”, “etem” yahut “matem” denilen bu boruya Anadolu’nun muhtelif yörelerinde metef (Ankara) metem (Abdallar) çığırdan (Uludağ) demir (Çankırı) bülbülük (Diyarbakır) kanel (Kırklareli) gibi başka isimler de verirler. Şayet lüle gümüş ise ucuna takılan kordon da gümüş olur. Bunun takılma sebebi daha ziyade aletin kaybolmaması içindir. Üzerine ağaç, kemik, sedef yahut metalden yapılmış yuvarlak parça geçirilir. Buna “avurtluk” denilir. Avurtluğun çapı, yaklaşık 3.5/4 cm. kadardır ve lüleye geçirilmesi için ortası deliktir. Zurnada sesi, kargacık, lüle ve kamuş çıkarır.

Lüle, zurnada nezik kısmına yerleştirilir. “Nezik”, zurna gövdesinin en dar kısmına takılan ve yine ağaçtan yapılmış parçanın adıdır. Temizlik sırasında lüle ve nezik çıkarılabilmektedir. Zurnada

neziğe en yakın deliğe “soluk deliği” denir. Bu deliğin rolü, kimi zaman burundan ses çıkarırken sağ elin başparmağı ile dokunulup sağır ses çıkarılır. Abdallar buna “matem” derler. Zurnanın sağ ve solunda ince delikler bulunur. Buna “cin” ve “şeytan” delikleri denilir. Bu delikler sayesinde hava alınır.

Sivas’ta çalınan zurnaları Tokat’taki ustalar yapmaktadır. Eskiden Malatya’da da yapılıyordu. Zurnanın boyu yöresine göre farklı uzunluklarda olabilmektedir. Uzunlukları 30-50 cm arasında değişir. Sivas’ta çalınan zurnaların boyu 50 cm. kadardır. Zurnanın çapının en geniş olan kısmına “kalak” denilir. Kalak, kimi zaman gümüşle çevrilidir. Borunun kenarında üç tane küçük şeytan deliği bulunur. Cura zurnalarda ise şeytan deliği sayısı ikidir.

Zurna çalınırken burundan nefes alınıp boğaza gönderilir ve zurnaya üflenir. Avurttaki hava kullanılırken bir yandan da burundan nefes alınmaya devam edilir. Bu usul, devr-i daim yapılarak uzun müddet sürdürülür.